

Úžasný příběh Bible

Bible

udivující,
aktuální,
živá

Úžasný příběh Bible

Stefan Drüeke, Arend Remmers a další
Originální název: „Entstehung eines Bestsellers – Die Bibel“

Citáty z Bible:
Vzaty z Českého studijního překladu
© Nakladatelství KMS 2009

ŠÍŘENÍ PÍSMĀ SVATĚHO
Nabočany 19
538 62 Hrochův Týnec
Czech Republik

E-Mail: sirenipismasv@atlas.cz
Internet: www.sirenipismasvateho.cz

ISBN 978-3-96162-376-1
GBV Dillenburg GmbH
Eiershäuser Straße 54 · 35713 Eschenburg, Germany
www.gbv-dillenburg.de · www.gbv-online.org

© GBV 2019

Printed with permission of
Verbreitung der Heiligen Schrift, Germany

Udivující, aktuální, živá

> > > Bible

	5	Bible – Zvláštní kniha
	7	Bible – Psané sdělení
	15	Bible – Starý zákon
	21	Bible – Nový zákon
	29	Bible – Kdo napsal Bibli?
	35	Bible – Kánon
	41	Bible – Ve středověku
	45	Bible – Tisk s písmeny
	49	Bible – Útoky na Bibli
	53	Bible – Překlady
	57	Bible – Biblické společnosti
	61	Bible – Naprosto aktuální

Hora Sinaj

Bible

Zvláštní Kniha

Boží vlastní písmo

Pro každého očitého svědka to musel být mocný zážitek, když byl přítomen tomu, co se tu toho jitra dalo. Blesky šlehaly, bylo slyšet dunění hromů, celá hora Sinaj kouřila a chvěla se a od jejích příkrých skalních stěn se odrážel zvuk mocného troubení a šířil se na rovinu pokrytou kameny.

Bůh mluvil ke svému lidu Izraeli, a jeho autorita se projevovala v mocných přírodních zjevech. U paty hory stáli Izraelité, všech dvanáct kmenů, a chvěli se. Stali se docela malými, když krátce předtím nahlas zvolali: „Vše, co Hospodin promluvil, budeme plnit!“

Bůh jim na to odpověděl: „Já Hospodin jsem tvůj Bůh, který jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiné bohy vedle mne!“ (2. Mojžíšova 19,8; 20,2) Tak znělo jeho první přikázání z deseti, která známe ještě dnes, možná je dokonce umíme zpaměti.

Mojžíš, vůdce Izraelitů, stál nahore na temeni hory a přijal text zákona na kamenných tabulích, aby je předal svému lidu a vysvětlil mu jeho podrobnosti.

**„Ty desky byly Boží dílo,
to písmo bylo Boží písmo,
vyřtuté na deskách.“**

2. Mojžíšova 32,16

Bůh je ale nejen autor zákona. On stanovil také závazná pravidla pro jeho transport a předávání. Desky musely být nošeny ve zvlášť pro to vyhotovené truhle, nazvané truhla smlouvy. Ústní a písemný způsob předávání byly přísně stanoveny.

Bible

Psané sdělení

Příběh předávání

Přesnost a spolehlivost, s jakými byla písmena Bible zachována přes věky, je jedinečná historická skutečnost.

Následující podrobnosti by nás měly vést k zamyšlení.

Biblický text byl opisován tisíci bohabojnými lidmi a předáván dále: na papyru, kůži a pergamenu, a nakonec také na papíru. Texty byly psány rukou. Opis jedné části Bible mohl trvat měsíce a stát celé jmění. První tištěné Bible nejsou starší než asi 550 roků!

V zemích, kde šíření Bible bylo zakázáno, mnoho lidí pro tuto knihu trpělo a dokonce obětovalo svůj život. Přes staletí až do našich dnů je tu více než dost příkladů.

Odkud

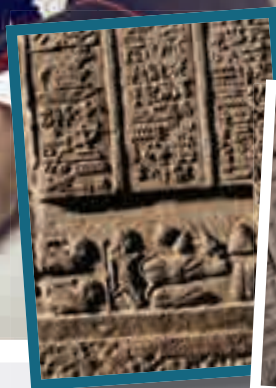
pramení úcta k této knize?

- je to náboženský klam?
- je to prostoduchost?
- je to v důsledku nedostatečného vzdělání?

Anebo je Bible přece jen zvláštní kniha?

Mohly být originální texty Bible v době, kdy byly dány, zachyceny písmem?

Často bylo namítáno, že doslovně přesný text Bible není možný už proto, že v době psání nejstarších knih Bible nebylo známé písmo. Ústní podání muselo být tak plné omylů, že fakta a mýty se promísily do nerozpletitelného klubka.

Názor, který dříve zastávalo mnoho vědců, že v Abrahamově době (cca. 2200 př. Kr.) lidé ještě neuměli psát, musel být mezitím revidován.

Už přibližně 5000 let lidé umějí psát!

Klínové písmo – slabikové písmo

Při vykopávkách, prováděných od 19. století v Mezopotámii, dnešním Iráku a Sýrii, byly nalezeny nejstarší známé nápisy. Klínové písmo těchto dokumentů bylo rozluštno krátce po sobě muži, jako byli G. Grotefend, H. Rawlinson a jiní.

Existují mladší příklady. Kolem roku 1935 francouzský archeolog A. Parrot narazil na více než 23000 hliněných tabulek v paláci krále Mari

(Sýrie). K odvezení těchto zachovaných, téměř 4000 let starých klínových textů muselo být použito velkých nákladních vozů.

Asi o 40 let později objevil italský tým archeologů kolem 15000 hliněných tabulek v Tel Mardiš (Sýrie). Tyto staré nálezy byly datovány zpět do království Ebla z doby Abrahamovy a starší. Jejich texty obsahují jména, která se vyskytují také v Bibli, například (H)eber a Abraham (což ovšem neznamená, že jmenovaní lidé musejí být totožní s osobami jmenovanými v Bibli).

Sumerové používali už asi 3000 let před Kristem obrázkové písmo, které rovněž patří k nejstarším známým písmům světa.

Techniky psaní a materiály

Umíte číst a psát? Samozřejmě! Čtení a psaní patří ve většině společností k samozřejmostem. Mnoho žáků se od mládí trápí abecedou. Ne každý dosáhne v psaní takové dokonalosti jako Wiclif a jeho překladatelé Bible. Někteří píší rádi, jiní neradi. Ale úplně bez psané řeči se asi neobejde žádný z nás. A tak tomu je už dlouhou dobu.

Ovšem technika psaní byla u různých kultur různá, protože používaly od sebe se lišící druhy písma a materiálů na psaní.

Hieroglyfy

Vedle Babyloňanů bylo umění písma už kolem roku 3000 před Kristem známé Egyptanům a bylo velmi rozšířené. Egyptané používali **hieroglyfy** (svaté znaky). Toto složité písmo bylo používáno dokonce ještě kolem roku 200 po Kristu.

Egyptské hieroglyfy byly symboly, které zobrazovaly předměty a konání. Podobně to platí například pro znaky čínského písma v dnešní době. U tohoto obrázkového písma byl označovaný předmět nakreslen v co

Vznik a vývoj

ABECEDY

možná jednoduché formě. Se-stavením jednotlivých obrazů bylo možné znázornit dokonce i průběh událostí nebo abstraktní myšlenky. Avšak postup byl složitý a vedl by k tomu, že počet obrázků by neúměrně rostl.

Slabikové písmo

Slabikové písmo, které se z toho vyvinulo ve 3. tisíciletí před Kristem, bylo jednodušší. Jednodušší proto, že neznázorňovalo předměty, nýbrž zvuk slabik mluveného slova. Avšak i u této metody byl počet symbolů nepřehledně velký.

Všechna tato písmata měla tedy tu velkou nevýhodu, že se skládala ze stovek znaků, které bylo nutné se naučit, aby bylo možné správně psát. Teprve v pozdějším vývojem stupni psaní vznikla abeceda. Tento obrovský krok udělali kolem roku 1500 před Kristem Féničané. První abeceda, skládala se z 22 písmen (jen souhlásky), došla skrze Féničany, kteří provozovali obchod, rychlého rozšíření ve východním Středomoří a dostala se tak do Řecka. Tam po některých změnách a dodatcích (především pro samohlásky) kolem roku 1000 před Kristem zdomácněla a vytvořila také základ pro pozdější latinskou abecedu, kterou používáme až dodnes.

Tak se Bůh obdivuhodným způsobem postaral o to, aby v době napsání Bible bylo k dispozici jednoduché, ale jednoznačné písmo.

	Hieroglyficky (± 3000 BC)	Sinajsky (± 1500 BC)	Hebrejské označení a význam	Fénicky (± 1000 BC)	Hebrejské čtvercové písmo	Řecký znak	jméno	Latinsky
1.			Alef „vůl“				Alfa	A
2.			Bet „dům“				Beta	B
3.			Gimel				Gamma	Γ
4.			Dalet „ryba“, „dveře“				Delta	Δ
5.			He „muž“				Epsilon	Ε
6.			Vav „hák“				Ypsilon	Υ
7.			Zajin „zbraň“				Zeta	Ζ
8.			Cheth				Eta	Η
9.			Tet				Theta	Θ
10.			Jod „ruka“				Iota	Ι
11.			Kaf „otevřená ruka“				Kappa	Κ
12.			Lamed „osten na voly“				Lambda	Λ
13.			Mem „voda“				Mý	Μ
14.			Nun „had“, „ryba“				Ný	Ν
15.			Samech				Ksi	Ο
16.			Ajin „oko“				Pi	Π
17.			Pe „ústa“				Ró	Ρ
18.			Tsade				Sigma	Σ
19.			Kof				Tau	Τ
20.			Reš „hlava“				Tau	Τ
21.			Šin „zub“				Tau	Τ
22.			Tav				Tau	Τ

© Bibelmuseum Wuppertal

Teprve obrovský skok k technice knihtisku v roce 1456 silně změnil vzhled textu, možná více, než si myslíme. Byla optimalizována bloková sazba, kterou používali už Židé pro své svitky Písma a mnichové ve středověku. V textu používáme různé druhy a typy písma, aby se text snáze četl.

Hlavní změna ale je ta, že nyní mohou být vyhotoveny obrovské počty stejného textu. A z jedné tiskové desky vzniknou stejné kopie; je prakticky vyloučeno, aby mezi jednotlivými výtisky jedné knihy vznikaly odchylky.

Psací materiál v Antice

Papyrus

Vedle hliněných desek byl ve starověku nejrozšířenějším psacím materiálem papyrus. Tato metoda zápisu inkoustem a perem byla ovšem podstatně dražší než psaní do vlhké hlíny, avšak zato se výsledek snáze používal a transportoval.

Křoviny šáchoru papírodárného pokrývaly svými houštinami břehy Nilu. Po useknutí a oloupaní trojhranného stvolu byla jeho dřev, silná asi 6 cm, rozřezána na dlouhé tenké proužky, a ty se po máčení kladly vedle sebe, aby tvořily list. Druhá vrstva se položila napříč přes první. Potom se list lisoval a sušil. Na závěr byla vrchní plocha ještě uhlazena.

Tento materiál na psaní byl v suchém klimatu velmi trvanlivý a v Egyptě přetrval až do dnešní doby.

Asi od roku 2500 př. Kr. byl papyrus používán jako materiál na psaní. Od 4. stol. po Kr. nabýval na důležitosti pergamen.

Papyrus byl vynález a monopol Egyptanů, a tak ho vyváželi za vysoké ceny. Když chtěl král Eumenes II. z Pergamu v Malé

Asii (221 – 158 př. Kr.) rozšířit svou knihovnu tak, aby měla světový význam, král Egypta se tomu pokusil zabránit zákazem vývozu papyru. Král Eumenes musel vynalézt svůj vlastní materiál.

Pergamen

Tak byl „vynalezen“ **pergamen** a pojmenován podle města Pergamu v Malé Asii. Tento nejdražší a nejušlechtlejší ze všech psacích materiálů se vyráběl z vyhlazené kůže zvířat. Psalo se na něj jako na papyrus inkoustem, avšak pergamen je trvanlivější a dovoluje na základě své pevnosti, aby bylo písmo kdykoli opět seškrabáno a nově přepsáno. Tak mohl jeden list být použit častěji. Naneštěstí se toto stalo obvyklou praxí, zvláště ve středověku.

Palimpsesty

Mniši ve svých kláštorech, které byly často velmi chudé, oškrabovali své staré rukopisy pemzou a pískem, aby je mohli znovu použít. Často byly nově popsány nebo pomalovány. Někdy z nich vyráběli dokonce podrážky. Přitom často, aniž by to tušili, zničili nenahraditelné dokumenty.

Dnes vědecké metody, užívající UV-fotografii nebo chemické procesy, umožňují zviditelnit písmo, které nebylo úplně seškrábáno. Tyto znovu užitě, vícenásobně popsané listy pergamenu, takzvané palimpsesty, patří k těm nejzajímavějším věcem, které se dnešním učencům mohou dostat do rukou.

Kůže

Vedle těchto materiálů na psaní byla používána také mnohem hrubší vyčinená kůže.

Vyčinená kůže byla známa po tisíciletí. K výrobě byly také nutné zvířecí kožešiny. Postup však nebyl tak nákladný jako u pergamenu. Nepoužíval se vápenný lough, nýbrž kyselina tříslová.

Papír

Papír, který byl vynalezen v 1. století po Kristu na Dálném východě, se ve střední Evropě prosazoval od 13. století.

Bible

*Starý zákon***Docházelo při opisování k chybám?**

V době 1500 – 400 před Kristem vznikala starozákonní Písma v hebrejském a z části v aramejském jazyce. Tato Písma byla stále znovu opisována a předávána z generace na generaci.

Původní text, napsaný původně jen souhláskami, byl v 7. – 9. století po Kristu židovskými znalci Písma, masorety („nositeli tradice“), opatřen systémem teček a čárek k označení samohlásek, aby byl jednou provždy stanoven přesný smysl textu. Tato práce byla naléhavě nutná, protože hebrejšтина v té době už dávno nebyla hovorovou řečí Židů.

Avšak namáhavé opisování tak rozsáhlých textů muselo bezpochyby vést k únavě písařů, a tím k chybám z přehlédnutí. Tyto chy-

by se objevovaly tím častěji, čím rychlejší bylo tempo opisování. Když text potom ještě, jako v případě Bible, byl opisovači stále znovu přepisován, pak dříve než byly hlavní zdroje chyb při knižtisku vyloučeny velkými počty výtisků, se mohly chyby od jednoho opisu k druhému dramaticky množit.

Ale zkoumání biblických textů ukazuje, že právě tento jev nenastal.

Přes 3000 známých starých rukopisů hebrejské Bible spolu navzájem obdivuhodným způsobem souhlasí a potvrzují tištěný text.

Dokonce nejstarší části Bible, které vznikly přibližně před 3500 lety, byly až do naší doby věrně předávány a zachovány.

Nálezy ze Starého zákona

Jak mohlo být dosaženo této fenomenální přesnosti?

Z uctivé bázně před svatým textem Božího slova museli Židé tehdy zachovávat při správném opisování více pravidel.

Tak například byl zjištěn a stále znovu kontrolován počet jednotlivých písmen nebo určitých slov.

Uctivost Židů vůči Božímu slovu vedla také k tomu, že neexistuje ani jediný známý rukopis celého hebrejského Starého zákona, který by byl starší než 1000 let. Staré, opotřebované biblické rukopisy byly totiž dříve doopravdy „pohřbívány“, aby se nedostaly do špatných rukou. Jsou provždy ztraceny.

Velký počet zlomků starého zákona z 6. – 8. století po Kr., které zcela upadly v zapomnění, se našly na konci 19. století v zazděné genize jedné synagogy v Káhiře. Geniza znamená skrýše. To je prostor, kde byly uchovávány staré, opotřebované biblické rukopisy až do svého zničení.

Ještě starší je fragment, pojmenovaný papyrus Nash (2. – 1. stol. př. Kr.), list papyru nalezený v Egyptě, obsahující 10 přikázání a verše z 5. Mojžíšovy knihy.

Největší sbírka hebrejských rukopisů je v knihovně v Petrohradě (dříve: Leningrad) v Rusku. Nejcenější z nich je nejstarší datovaný úplný rukopis Starého zákona, nazývaný Codex Leningradensis. Pochází z roku 1008 po Kr. a tvoří základ dnešního tištěného vydání originálního hebrejského textu Starého zákona, Biblia Hebraica Stuttgartensia.

Už ve 3. – 2. století př. Kr. byl hebrejský Starý zákon přeložen do řečtiny, protože mnoho Židů, zvláště z těch, kteří byli v diaspoře (tj. rozptýleni v různých zemích), postupně ztratilo znalost hebrejského jazyka. Tento překlad, zvaný Septuaginta, je sbírka překladů, vytvořených během několika desetiletí. Podle staré legendy za své latinské jméno Septuaginta („sedmdesát“) vděčí skutečnosti, že 70 Židů pracovalo společně na tvorbě tohoto překladu. Jeho kvalita však není jednotná a v některých částech se odchyluje od hebrejského Starého zákona. Nicméně mnoho citací v Novém zákoně odpovídá spíše znění Septuaginty než hebrejskému textu.

Senzační biblické nálezy v Kumránu

Beduínský chlapec

Jednoho jarního dne roku 1947 vystupoval beduínský chlapec po rozeklaných svazích Kumránu blízko západního břehu Mrtvého moře. Hledal tam kozu, která se zaběhla, jak později vyprávěl? Anebo se snažil vyhnout oficiálnímu přechodu hranice, protože něco pašoval ze Zajordánie do Palestiny? Pravda asi nikdy nevyjde úplně najevo, ale co se dostalo na denní světlo, to byly až dodnes nejstarší známé biblické rukopisy.

Kumránské jeskyně

Beduínský chlapec našel totiž v této nehostinné hornaté krajině těžko přístupnou jeskyni, do jejíhož malého otvoru hodil kámen a nato zaslechl zvuk praskajících hliněných nádob. Protáhl se do jeskyně v naději, že objeví nějaký poklad.

Při bližším zkoumání ten chlapec v jeskyni našel ke svému velkému zklamání různé džbány. Obsahovaly většinou kožené svitky knih, které byly v podivuhodně dobrém stavu.

Pět z těchto starých rukopisů se oklikami dostalo k metropolitovi v syrském ortodoxním klášteře v Jeruzalémě, několik jiných k profesoru Sukenikovi z Hebrejské univerzity v Jeruzalémě.

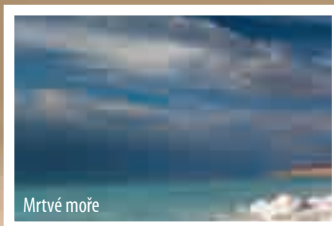
Když skončila izraelsko-arabská válka v r. 1949, svět se dověděl, že v Palestině byly učiněny velkolepé archeologické nálezy.

Archeologové hledají

Další výzkumy v okolí prvního nálezu „Svitků od Mrtvého moře“ vynesly z deseti dalších jeskyní na světlo stovky zlomků rukopisů. Nyní začala namáhavá práce třídění a luštění svitků z mědi, kůže, pergamenu a papyru, která trvá až dodnes.

Přitom byla objevena také v blízkosti jeskyní ležící pevnost Chirbet Kumran, která byla pravděpodobně asi od roku 100 př. Kr. používána členy židovské sekty essenů (esejů).

Zřejmě ze strachu před blížícími se Římany okolo roku 70 po Kr. schovali Židé svou obsažnou a cennou knihovnu v blízkosti ležících jeskyních. Tam byla téměř o 1900 let později „náhodou“ objevena.

Izaiášův svitek

Bezpochyby nejvýznamějším nálezem z Kumránu je Izaiášův svitek A, nejstarší známý, úplně zachovaný hebrejský opis jedné knihy Bible. Text je úpravně napsán v 54 sloupcích na 17 k sobě sešitých listech kůže o celkové délce 7,3 metrů. Vyhotoven byl ve 2. století př. Kr. Významné je, že rukopis nepůsobí dojmem, že se jedná o „sbírku prorockých textů, která povstala v průběhu více století“ (údajně v 8. – 6. století př. Kr.), jak to tvrdí kritikové Bible. Izaiášův svitek z Kumránu působí dojmem, že to je jednolitě dílo.

Závěr

Nálezy od Mrtvého moře obsahují celkově asi 900 svitků. Mezi nimi je asi 250 svitků se starozákonním textem (kromě Knihy Ester), které jsou z větší části jen úlomkovité.

Pravděpodobně nejstarší v Kumránu nalezený biblický text je fragment svitku Knih Samuelových z konce 3. stol. př. Kr.

Bible je jedinečná ve svém předávání. Je to kniha starověku, která je nejlépe zachovaná.

Archeologické objevy na březích Mrtvého moře, jakkoli jsou významné každý sám o sobě, ukazují především neobvyčejnou spolehlivost tradičního textu Bible.

Neexistují žádná díla klasické řecké ani latinské literatury, která by se mohla chlubit obdobným stářím svých existujících textů jako Bible. Nejstarší kompletní rukopis známého řeckého autora Homéra (kolem 750 př. Kr.) se datuje z 13. století po Kr., což znamená časovou mezeru přinejmenším 2000 let. Vergilius (70-19 př. Kr.), autor, který psal latinsky, je známý z rukopisů datovaných ze 4. století po Kr. V těchto i v jiných případech leží mezi ztracenými originálními spisy a nejstaršími známými opisy stovky let. Sotva kdo by však chtěl pochybovat o autenticitě těchto děl, ale když jde o Bibli, opak je pravdou.

Bible

Nový zákon

Novozákonní rukopisy

Až do 16. století byla Bible předávána ručními opisy. Z Nového zákona se do našich dnů zachovalo přes 5000 rukopisů a jejich zlomků v řeckém jazyce, to znamená v řeči originálních dokumentů, které se zřejmě ztratily a nejsou už k dispozici. Žádná kniha starověku není tak dobře doložená jako řecký Nový zákon.

Nový zákon byl nejprve napsán velkými písmeny bez mezer mezi slovy a bez rozdělovacích znamének. Například verš Evangelia Jana 3,16, s tím rozdílem, že apoštol samozřejmě psal v řečtině, mohl vypadat asi takto:

NEBOŤ TAK BŮH MILOVAL SVĚT
ŽE DĚL SVĚHO JEDINÉHO SYNA A
BY ŽÁDNÝ KDOVNĚHO VĚŘÍ NE
ZAHYNUL ALEMĚL ŽIVOT VĚČNÝ

Rukopisy na papýru

Až dodnes je známo asi 124 starých rukopisů na papýru, které sahají od začátku 2. až do 8. století. Z větší části byly objeveny teprve ve 20. století.

Nejvýznamnější zlomek, známý pod označením P52, pochází z doby okolo roku 125 po Kr.

Žádný z těchto cenných rukopisů na papýru neobsahuje celý Nový zákon, nýbrž jedná se vždy jen o části z něho. K tomu patří především Evangelia, ale také Skutky apoštolů, Listy apoštola Pavla, takzvané katolické (tj. všeobecné) Listy a Zjevení.

Majuskule

Nejznámějšími rukopisy Nového zákona je 280 takzvaných majuskulí neboli unciál z doby mezi 3. a 11. stoletím po Kristu. Jsou tak pojmenovány, protože jsou psány velkými písmeny. Jsou napsány na pergamenu.

K nim patří nejstarší úplné Bible světa, které vedle NZ obsahují také SZ v řecké řeči.

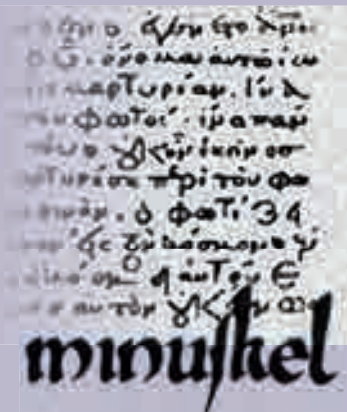
Nejslavnější z nich je asi Codex Sinaiticus, téměř úplně zachovaná řecká Bible ze 4. století, která byla v polovině 19. století objevena učencem Konstantinem von Tischendorfem v klášteře sv. Kateřiny na Sinajském poloostrově. Nalézá se, tak jako Codex Alexandrinus (jiný cenný rukopis celé Bible z 5. století), v Britském muzeu v Londýně.
> více na straně 24

Třetí z nejznámějších nejstarších Biblí, Codex Vaticanus ze 4. století, je uchováván ve Vatikánské knihovně v Římě.

Minuskule

Největší skupina řeckých rukopisů Nového zákona (celkem kolem 2800 rukopisů) je tvořena minuskulemi, nazývanými také kurzívami, protože jejich písmo je menší a písmena jsou spolu více spojena.

Text většiny těchto rukopisů je takzvaný byzantský text, nazývaný též říšský, tradiční nebo koine text.

Úlomky desky z majuskulemi

Lektionáře

Další skupinou řeckých rukopisů je asi 2340 lektionarií. To jsou knihy, které obsahují různé novozákonní texty (perikopy) v pořadí, jak od 4. století musely být na nařízení církve v průběhu roku předčítány při bohoslužbách.

Zde tedy nemáme co činit s biblickými rukopisy v pravém slova smyslu, ale přesto jsou tyto lektionáře cennými svědky pro mnohá místa řeckého textu Nového zákona.

Překlady

Kromě toho existuje množství starých překladů do syrštiny, koptštiny a latiny (zvláště Vulgáta církevního otce Jeronýma).

Nejstarší překlad do germánského jazyka je gotická Bible biskupa Wulfily ze 4. století.

Přesnost

Touha mnoha křesťanů vlastnit co nejvíce knih Nového zákona a rychlé rozšíření křesťanské víry v Asii a v Evropě měly za následek, že vzniklo mnoho opisů a překladů. Tím způsobem byl také text Nového zákona bezpečně předáván od jedné generace k druhé.

Na základě intenzivního zkoumání rozmanitých novozákonních rukopisů a fragmentů (přes 5000) a asi 9000 starých překladů z původních jazyků, stejně jako 36000 citací Bible ve spisech církevních otců, máme prakticky stoprocentní jistotu, že vlastníme přesnou kopii původního textu.

**Ani jedna
varianta textu
nevystavuje pochybnostem
pravdu Božího poselství
v Novém zákoně.**

Hledání

Pátrání po původních textech Bible

Jak často v každodenním životě hledáme! Hledáme malé, nepodstatné věci, které jsme právě někam založili. Ale často hledáme něco důležitého: klíče, cennosti, ale také lidi. Něco najdeme už po několika minutách, jiné věci možná nikdy nejdeme.

„Kdo hledá, nalézá!“

Každý zná tuto větu. Uvědomujeme si vlastně, že ji citujeme z Bible? Ve všedním životě to tak vždy není. Vzhledem k Bohu tomu však je jinak:

Bůh řekl například Šalomounovi, tomu velkému králi: „**Já miluji ty, kteří milují mě; kdo mě usilovně hledají, naleznou mě.**“ (Příslaví 8,17) Tento slib je pevný.

A jeden biblický skladatel žalmů nám vypráví o ceně toho, co našel: „**Jásám nad tvým slovem jako ten, kdo našel velikou kořist.**“ (Žalm 119,162) Hledání vyžaduje čas, energii a soustředění, abychom dosáhli svého cíle.

Staré biblické dokumenty byly hledány s velkou energií a nalezeny s velkou námahou. Nález spolu udivujícím způsobem souhlasí. Přečtěme si, co bylo ukryto na Sinajském poloostrově:

Nalezení rukopisu Codex Sinaiticus v roce 1844

Objev

V roce 1844 navštívil 29letý teolog Konstantin Tischendorf klášter sv. Kateřiny, ležící v odlehlé, neschůdné krajině Sinajského pohoří. Po krátké době narazil na koš, plný starých pergamenových listů, které měly být spáleny.

Ke svému velkému údivu tam našel 129 velkých pergamenových listů, které obsahovaly části řeckého překladu Starého zákona. Byly to nejstarší stránky Bible, jaké Tischendorf kdy viděl.

Bylo mu dovoleno vzít si s sebou 43 z těchto pergamenových listů. Poněvadž však nedovedl skrýt své vzrušení z tohoto nálezů, byla vzbuzena nedů-

věra představeného kláštera, takže mu při dalším hledání chybějících stránek Bible mnichové už nebyli nápomocni.

Další pokusy

Tischendorf navštívil klášter v roce 1853 znovu a pokoušel se najít zbývající stránky rukopisu, avšak marně.

V roce 1859 přišel do kláštera sv. Kateřiny ještě jednou za podpory ruského cara Alexandra II. Ale opět se zdálo, že jeho celé dny trvající zkoumání skončí neúspěšně, když tu náhle, v předvečer jeho plánovaného odjezdu, mu správce kláštera „náhodou“ ukázal jeden starý opis Bible.

To, co Tischendorf před sebou viděl, byly nejen části Starého zákona, nýbrž také celý Nový zákon, úplný se všemi 27 knihami.

Celou následující noc strávil opisováním částí tohoto neocenitelného biblického pokladu.

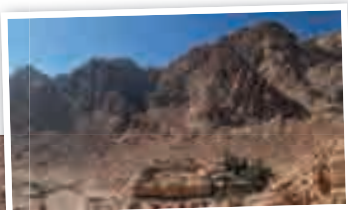
Po mnoha snahách mohl Tischendorf dosáhnout toho, že tento rukopis byl darován ruskému carovi.

Později, v roce 1933 odkoupili Codex Sinaiticus Britové za 100000 anglických liber (dnes asi 600000 eur). Od té doby je uchováván v Britské knihovně v Londýně.

Tak byly v posledních 150 letech nalezeny tisíce ručně psaných starých částí Starého a Nového zákona. Samozřejmě že objevy nebyly vždy tak vzrušující a napínavé, a přece má každý rukopis svůj vlastní příběh, příběh, který byl řízen Bohem.

Historie opětného nalezení starých biblických rukopisů potvrzuje jedinečnost této Knihy. V ní se Bůh zjevuje lidem a ukazuje cestu k nalezení pokoje s Ním skrze víru.

Nejstarší rukopisný fragment Nového zákona

Starověká skládka odpadu

Dva mladí angličtí vědci, B. P. Grenfell a A. A. Hunt, prováděli v roce 1920 vykopávky na antických skládkách odpadu v oblasti Fajumu. Hledali tam historická svědectví a zachránili velmi staré zlomky papyrů.

Jen v takových oblastech, které jsou chudé na srážky, zůstane tento citlivý materiál ušetřen vlhkostí a navátý písek se postará o zbytek tím, že zabrání vyblednutí písma vlivem slunečního záření.

Oba badatelé přivezli své nálezy do Anglie, kde byly postupně luštěny. Prostřednictvím těchto papyrů byly získány nové zajímavé poznatky o všedním životě v Egyptě před asi 2000 roky.

Nález

Avšak světově proslulým se měl stát malý kousek papyru velikosti dlaně.

Když badatel C. H. Roberts v roce 1935 ještě jednou procházel nalezený materiál, objevil mezi jiným tento útržek papyru o rozměrech asi 8,9 x 6,0 cm.

Obsahuje 7 řádků ve starořeckém písmu na přední i zadní straně. To stačí, aby byl identifikován obsah: verše z Janova evangelia!

Také stáří jeho vzniku lze s velkou jistotou určit: přibližně rok 125 po Kristu!

Tím byl nalezen nejstarší rukopis Nového zákona.

Názor tehdejších kritiků, že Janovo evangelium mohlo být napsáno teprve v letech 170 až 200 po Kr., a tak že nemohlo být napsá-

no Janem samým, byl tímto nálezem náraz otřesen. Podle tradice zemřel Jan ve vysokém věku krátce před koncem 1. století po Kr. v Malé Asii, nedlouho po napsání svého Evangelia, svých Dopisů a Knihy Zjevení.

Když si uvědomíme, že se opis Janova evangelia už o 20 až 30 let později dostal do Egypta, jak to bylo senzačním nálezem papyru prokázáno, pak teprve můžeme správně ocenit tento objev. Tento nejstarší textový svědek Nového zákona je dnes uchováván jako vzácný poklad v John Rylands Library v Manchesteru (Anglie) a má vědecké označení P52.

rostlina papyrus

Fragment P52

De Bello Gallico

Bylo objeveno na tisíce opisů Nového zákona. Některé jsou od originálů vzdáleny méně než 100 let. Tím je Nový zákon nejlépe dokumentovanou knihou antiky – přesto je stále znovu zpochybňován.

Dobře známé dílo o Galské válce (De Bello Gallico) římského vojévůdce a diktátora Caesara bylo napsáno přibližně roku 50 př. Kr. Dnes existuje asi deset rukopisů těchto knih datovaných z 9. – 10. století po Kr. Z toho mají jen dva nebo tři dobrou kvalitu. Přesto by sotva kdo pochyboval o pravosti této knihy, tak jako se to velmi často děje vzhledem k Bibli.

Bible

Kdo ji napsal?

Co znamená „inspirace“?

Jak vznikají knihy?

Každá kniha má zpravidla nějakého autora. Autor napíše rukopis a předá ho nakladatelství, které ho prohlédne, edituje a nakonec publikuje. Často osloví naopak nakladatel vhodného autora, když má přání realizovat knižně nějakou myšlenku.

Některé knihy jsou připravovány po celé roky, potom je práce zastavena a kniha nakonec není vydána. Nezřídka však je v ní pokračováno někdy později. Jsou ale také knihy, které vzniknou během několika málo měsíců.

Jiná díla nemohla být dokončena během autorova života. Často pak zůstanou nepublikována.

A Bible?

Zcela jinak tomu bylo s Biblí. Ta má celkem 66 knih (nebo 70 knih, počítáme-li Žalmy jako 5 jednotlivých knih), které byly napsány asi 40 osobami. V některých případech nám nejsou známa jejich jména. Pisatelé Slova Božího pocházeli z nejrůznějších dob, kultur, sociálních vrstev a povolání.

Bible popisuje proroky Starého zákona následujícími slovy:

„Neboť proroctví nikdy nebylo proneseno z lidské vůle, nýbrž unášení Duchem Svatým, mluvili svatí Boží lidé.“

(2. Petrův 1,21)

Pisatelé Bible

Byli to lidé, kteří své poselství obdrželi od Boha samého. Mluvíli nebo psali Boží slovo pod vedením jeho Ducha. Pro to se začalo užívat slovo „inspirace“, které znamená „vdechnutí“.

Inspirace však nemá být chápána tak, že pisatelé Bible byli naplněni jen nějakým nutkáním psát. Bylo by to podobné, jako když se básník nebo spisovatel nechají něčím „inspirovat“ k napsání básně nebo příběhu. Potom by sice byly osoby inspirovány, ale to, co napíšou, by byl jejich vlastní výplod. Taková díla by ale nikdy nemohla nést božskou autoritu.

Bible proto také říká:

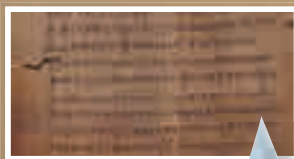
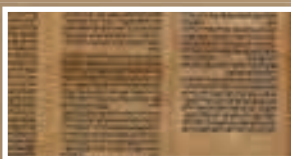
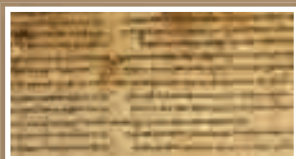
„Veškeré Písmo je vdechnuté Bohem.“

2. Timoteovi 3,16

Vdechnuté Bohem

Místo „Bohem inspirované“ bychom mohli také říci „Bohem vdechnuté“ nebo „dané Božím Duchem“. Tento výraz jde tedy dále než to, co inspirací všeobecně rozumíme.

Veškeré Písmo, tj. Bible jako celek, obsahuje tedy to, co Bůh chtěl pro lidi nechat napsat. Pisatelé byli nejen puze Duchem Svatým, nýbrž On jim také dával to, co měli napsat.

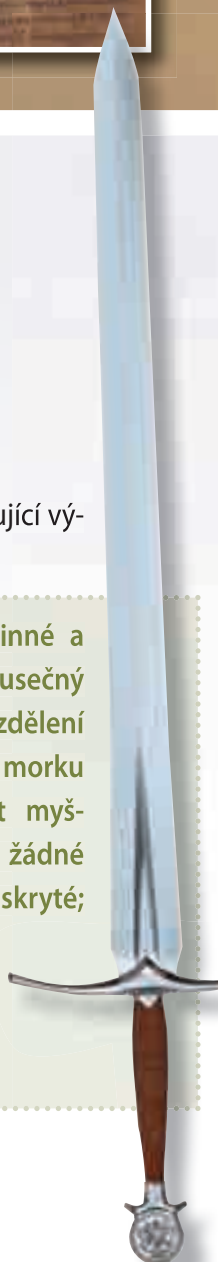
Námitky proti neomylnosti Božího slova

Často se tvrdí, že si nemůžeme být jisti tím, že celá Bible je Boží neomylné slovo. Neznalost pisatelů, jejich chybný pohled na svět atd., se prý rovněž dostaly do jejich spisů. Že tam je mnohé, co je dnes vědecky neudržitelné, chybné, a proto nevěrohodné. Teprve když se tyto lidské prvky odstraní, že dospějeme k tomu, co je pravdivé a nadčasové Boží slovo, které má autoritu inspirace.

Tento argument je chybný, protože staví lidský intelekt nad Boží slovo, jako kdyby byl schopen je posuzovat nebo dokonce soudit.

Proti tomu stojí následující výrok Bible:

„Boží slovo je živé, činné a ostřejší než jakýkoli dvousečný meč; proniká až do rozdělení duše a ducha, kloubů a morku a je schopné rozsoudit myšlenky a postoje srdce. A žádné stvoření není před ním skryté; před očima toho, jemuž se budeme zodpovídat, je vše nahé a odkryté.“
(Hebrejům 4,12.13)

Jiný názor – stejně chybný – vykládá pojem inspirace zase jinak. Také z tohoto pohledu nejsou zprávy a Boží zjevení lidem v dřívějších dobách dokonalé. Dnešní člověk je má zakoušet jako Boží slovo jen tehdy, když se jimi ve své okamžité situaci cítí osobně osloven. Tento argument je rovněž chybný, protože dává stavu duše nebo mysli, tj. lidskému cítění, určovat, co je Boží slovo a co ne.

Na všechna tato lidská omezení a námitky dává však Bible sama jasnou odpověď: slovní inspirací.

Slovní inspirace

Podle 1. Korintským 2,13 jsou také jednotlivá slova apoštolů inspirovaná Duchem Svatým: „O tom také mluvíme – ne však slovy, kterým vyučuje lidská moudrost, ale těmi, jimž vyučuje Duch.“

Proto můžeme mluvit o slovní (či verbální) inspiraci původního textu Božího slova.

Můžeme tedy konstatovat tři důležité skutečnosti o inspiraci Bible:

k mužům,

kteří napíší

..., jak můžeme
šťastně žít!

1. Proročtí pisatelé Starého zákona byli svatí Boží lidé, kteří byli puzeni Duchem Svatým (2. Petrův 1,21).

2. Veškeré Písmo, to jest Boží slovo jako celek, je vdechnuté Bohem (2. Timoteovi 3,16).

3. Podle 1. Korintským 2,13 jsou také slova Bible inspirována Duchem Svatým. Proto smíme mluvit o slovní (verbální) inspiraci Božího slova.

Bible sama vydává svědectví o tom, že každé slovo v ní je vdechnuté od Ducha Božího.

Pán Ježíš mluví dokonce o nejmenší součásti slova, nejmenším písmenku řecké i hebrejské abecedy, když v Matouši 5,17-18 říká: **„Nedomnívejte se, že jsem přišel zrušit zákon nebo proroky, nepřišel jsem je zrušit, nýbrž naplnit.“**

Neboť amen, pravím vám: **Dokud nepomine nebe a země, nepomine jediné nejmenší písmenko** /doslovně řecky: iota = hebrejsky: jod – p. p./ **ani jedna čárka ze zákona, dokud se všechno nestane.“**

Napsání Bible během asi 1600 let

Bible

Kánon

Nyní může vzniknout otázka: Které knihy právem patří k Bibli a tvoří tak takzvaný „kánon“ a které k ní nepatří?

Kánon

Původní význam slova kánon je „rákos“, „pravidlo“, „měřítko“. Od 2. století po Kr. je věřícími křesťany označován jako kánon soubor knih Nového zákona, které jednoznačně nesou znaky božské inspirace a autority. Kánon Písma vznikl jedinečným způsobem pod tichým působením Ducha Svatého po odmítnutí apokryfů a pseudoepigrafů.

Tento celý soubor všech biblických knih má svou vlastní historii, která je také podmíněna tím, že Bible vznikala v období zahrnujícím asi 1600 let.

Starozákonní kánon

Kromě Mojžíše na začátku, byl za Boží nástroj formování starozákonního kánonu shromážděním a uchováváním biblických spisů považován Ezdráš, písař a učitel zákona.

Starozákonní kánon byl plně ustaven ve 2. století př. Kr. a byl potvrzen v nám dnes známé formě rabíny v Palestině v 1. století po Kr.

Novozákonní kánon

Kánon Nového zákona se zformoval už během několika desetiletí. Od začátku byly Evangelia, Skutky apoštolů, Listy a Zjevení považovány za inspirovaná svatá Písma.

Duch Svatý působil nejen u pisatelů, ale i u adresátů a čtenářů. Obsah a autoři knih byli jasnými ukazateli, zda kniha nebo dopis (epištola) patří ke kánonu celého Písma svatého.

Poněvadž však novozákonní spisy musely být ručně opisovány, lze snadno porozumět tomu, že nebyly od začátku u všech křesťanů ve všech zemích a na všech místech stejně rozšířené a známé.

Svědectví současníků

Ale už uprostřed 2. století Justin Mučedník podává zprávu o tom, že Evangelia a spisy apoštolů, spolu se starozákonními knihami proroků, byly ve shromážděních křesťanů čteny každou neděli.

Takzvaný Muratoriho fragment, žel jen částečně zachovaný výčet novozákonních knih z 2. století, obsahuje čtyři Evangelia, třináct Pavlových

! Bibli tvoří výlučně knihy, které jsou vdechnuté Bohem, a tak jsou opatřeny božskou autoritou.

dopisů, Dopisy Janovy a Judův a Zjevení; kromě toho ještě dva nekanonické spisy.

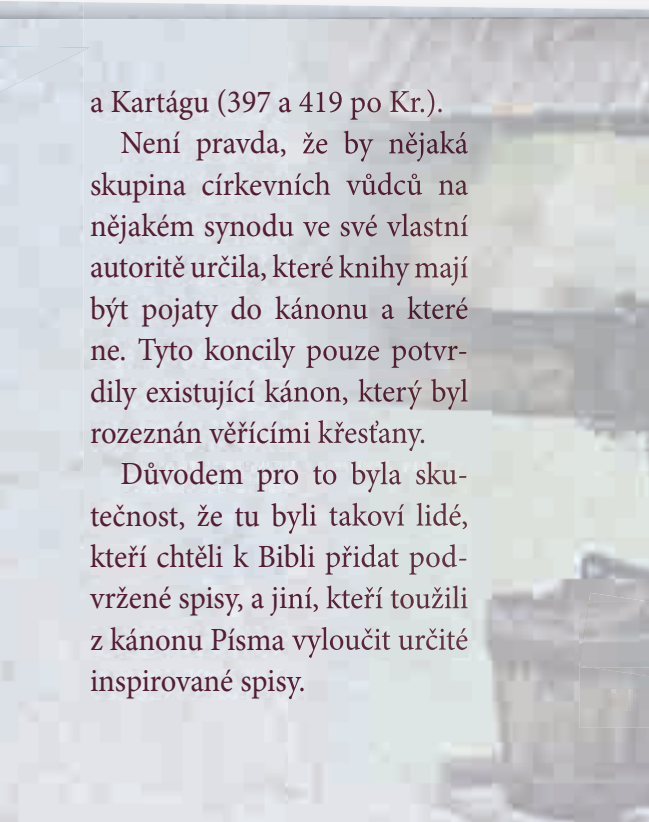
Když se začal projevovat gnosticismus se svými mnoha spisy a falešnými učenými, byli křesťané nuceni jednoznačně pevně držet, které spisy obdrželi jako Boží slovo.

Poprvé v historii nalézáme u církevního otce Athanasia (ca. 296-373 po Kr.) úplný seznam všech novozákonních spisů, které později byly západní církví uznány jako Svatá Písma na synodech v Hippu (393 po Kr.)

a Kartágu (397 a 419 po Kr.).

Není pravda, že by nějaká skupina církevních vůdců na nějakém synodu ve své vlastní autoritě určila, které knihy mají být pojaty do kánonu a které ne. Tyto koncily pouze potvrdily existující kánon, který byl rozeznán věřícími křesťany.

Důvodem pro to byla skutečnost, že tu byli takoví lidé, kteří chtěli k Bibli přidat podvržené spisy, a jiní, kteří toužili z kánonu Písma vyloučit určité inspirované spisy.

skrytý,
tajný,
nejasný

Co jsou apokryfy a pseudepigrafy ?

Slovo „apokryf“ znamená: skrytý, tajný, nejasný.

V posledních stoletích před křesťanstvím vznikla řada židovských náboženských spisů jako dodatky ke knihám Starého zákona, které už byly uznány jako kanonické:

Júdit, Moudrost Šalomounova, Tóbijáš, Sírachovec, Báruch, 1. a 2. kniha Makabejská, Dodatky ke knize Ester a Dodatky ke knize Daniel.

Tyto apokryfní knihy ale nebyly nikdy součástí hebrejské Bible!

Vynořily se poprvé v Septuagintě, řeckém překladu Starého zákona ve 3. století př. Kr.

Odtud byly kolem r. 400 po Kr. převzaty do Jeronýmova latinského překladu Bible (Vulgáty). Patří proto také k pevnému textu katolické Bible. Vulgáta obsahuje ještě jiné texty, které se nazývají pseudepigrafy.

Chyby v apokryfech

Vedle mnoha historických, chronologických a geografických chyb nelze celkovou úroveň těchto spisů srovnávat s kanonickými knihami. Právem bylo poukázáno na to, že výrok: „Takto praví Hospodin /Pán/“ a podobné výrazy, které se vyskytují v Písmech Starého zákona asi 2000 krát, není v apokryfech užito ani jednou.

Rabíny v Palestině nebyly apokryfy, jejichž původ je temný (možná Egypt nebo Sýrie?), uznávány za Boží slovo už ve starověku. Jako dodatek Vulgáty se objevily ještě další texty, které jsou označovány jako pseudepigrafy (to znamená napsané pod falešným jménem): Manassesova modlitba, 3. a 4. Ezdráš, Žalm 151 a Epištola Laodicenským.

I k Novému zákonu byla už brzy přidána řada apokryfů. Téměř všechny pocházejí z 2. století po Kr. Jde přitom o řadu z části pohádkových spisů o Pánu Ježíši a o jeho následovnících, jakož i o falešné dopisy apoštolů a jiných biblických osob, které jasně ukazují, že to jsou lidské výplody.

Už Janovo evangelium ukazuje, že ne vše, co Pán Ježíš činil, mohlo být v Evangelích zapsáno. To zdánlivě dalo druhým prostor, aby o staletí později napsali další příběhy o Božím Synu – které jsou všechny vymyšlené.

„To je ten učedník, který vydává svědectví o těchto věcech a který je zapsal; a víme, že jeho svědectví je pravdivé. Je ještě mnoho jiných věcí, které Ježíš učinil; kdyby se o každé zvlášť napsalo, myslím, že by celý svět neobsáhl knihy o tom napsané.“

(Jan 21,24.25)

Klášter Maria Laach

Bible

ve středověku

Během středověku (přibližně 500-1500 po Kr.) byly kláštery pravděpodobně nejdůležitějšími středisky, pokud jde o historii Bible. V průběhu tohoto období byla celá střední Evropa pokryta hustou sítí klášterů. Tam byla Bible uchovávána, vysvětlována a znovu a znovu opisována. Z nich vycházelo množství duchovních a kulturních aktivit, které jim zabezpečovaly významné postavení. Žádná jiná instituce v Evropě neměla takový potenciál času, znalostí a učenosti.

A tak to byla jen otázka času, než se z klášterních škol vyvinula střediska všech různých věd. Ale pozornost mnichů se většinou soustředila na Svatá Písma. Nejenže je pilně četli, vykládali a opatřovali poznámkami, ale také je znovu a znovu opisovali.

Majuskulní rukopisy Septuaginty (řeckého překladu Starého zákona) a řeckého Nového zákona vlastně patřily konci římského období. Když ko-

lem roku 400 po Kr. byla Bible církevním otcem Jeronýmem přeložena do latiny a jako Vulgáta našla cestu do západní církve, byly vyhotovovány kopie latinské Vulgáty. Od doby císaře Karla Velikého (768-814), který vládl nad Francií i nad Německem, se užívala malá písmena, takzvané minuskule. Kromě toho se začalo užívat kurzivní psací písmo, ve kterém byla jednotlivá písmena slova spojována spojovacími čárkami.

Na velmi jemném pergamenu tak vznikaly velmi krásné rukopisy a kodexy (knihy). Byly zhotovovány nádherné žaltáře, evangeliáře a apokalypsy (kniha Zjevení), které byly opatřovány barevnými obrázky a překrásnými ozdobami.

Tato velkolepá díla – často vypadají „jako tištěná“ – svědčí o tom, že tu byli u díla lidé, kteří měli nejen veliké schopnosti, ale kteří rovněž pracovali s nekonečnou trpělivostí a hlubokou láskou k Božímu slovu.

Vzniká mnoho opisů Bible

Později organizovali písaři svou práci účinněji. Jeden mnich diktoval text a deset nebo dokonce dvacet jiných zapisovalo, co slyšeli.

Tak začala přímo „hromadná výroba“ někdy více než dvaceti opisů Bible nebo jednotlivých knih.

Avšak taková praxe s sebou nesla nevýhody, neboť čím rychleji se psalo, tím více chyb se vloudilo. Chyby ve čtení, v psaní a přeslechly způsobily, že hodnota rukopisů stále klesala a během času byla v textu změt různých chyb. Rozpletení těchto obtíží je v dnešní době umožněno intenzivním, systematickým porovnáváním jednotlivých rukopisů.

Nejen v latině

Později se učení mnichové a vedoucí klášterních škol odvažovali

překládat. Tak byly kolem roku 850 po Kr. z latiny do staré němčiny a staré angličtiny přeloženy části Bible (harmonizace Evangelii, Žalmy, Píseň písní), které jsou dnes považovány za nejkrásnější příklady literárního odkazu oné doby. V té době byl Nový zákon (pravděpodobně i celá Bible) z řečtiny přeložen i do staroslověnštiny, prvního slovanského spisovného jazyka.

Blokové knihy

Pro pozdní středověk jsou charakteristické blokové knihy. Svému vzniku vděčí snaze nalézt levnější způsob rozmnožování než je ruční opisování. Použila se dřevořezba, kdy se do dřevěných tiskových desek musely zrcadlově převráceně vyřezat jak obrázky, tak i texty.

Bloková kniha z 15. století

Biblia pauperum

První místo mezi blokovými knihami zaujímá takzvaná „Bible chudých“, „Biblia pauperum“. Uspořádání stránky těchto obrázkových Biblí je velmi jednoduché. Každá stránka pojednává o určitém tématu. Středem je vždy obrázek nějaké novozákonní události, obklopený obrázky, které ukazují starozákonní události, mající s ním vnitřní souvislost.

Ovšem Bible chudých nemají své jméno od toho, že by snad byly tak laciné, aby si je mohli dovolit i chudí lidé. Jméno, které jim bylo dáno mnohem později, spíše znamená, že byly zhotoveny pro lidi, jimž umění číst, natož latina, řeč učených, zůstaly cizí. Ti byli chybně považováni za „chudé duchem“, a tak zaměňováni za vskutku pokorné lidi, které Ježíš blahoslavlí v Matoušově evangeliu, ve 3. verši 5. kapitoly.

*Gutenbergovo muzeum
v Mohuči (Mainz)*

Bible

Tisk s písmeny

V roce 1455 byla pohyblivými písmeny (literami) vytištěna první Bible. Johannes Gensfleisch, zvaný Johann Gutenberg, krátce předtím v Mohuči vynalezl knihtisk.

Od roku 1450 byly tištěny nejprve menší spisy, ale už o krátký čas později začal s přípravou tisku 42řádkové latinské Bible.

Vše, co Gutenberg k tisku potřeboval, si musel sám zhotovit nebo to podle vlastních plánů dát vyrobit, počínaje tiskařskými literkami až k tiskařské černi.

Aby dosáhl tisku, který bude vypadat jako rukopis, použil Gutenberg nejen obvyklých 26 písmen abecedy, nýbrž vytvořil i umělecké zkratky a do sebe zapadající dvojité písmena.

Gutenberg navrhl 290 různých grafických znamének, a tak byl tisk sotva rozeznatelný

od rukopisu. Pro jednu stránku 42řádkové Bible potřeboval asi 2500 písmen. Tisk probíhal pravděpodobně na dvou tiskařských lisech.

Když pomyslíme na to, že složku tvořilo pět tiskových archů po čtyřech stranách, muselo být pro tisk připraveno kolem 40 stran. Pak z toho vyplývá, že pokud neměla vzniknout zdržení kvůli chybějícím typům, musela být nejprve odlita zásoba asi 100000 liter.

Tato první Bible byla tištěna nejen na papír, ale i na pergamen. Pro každý exemplář bylo potřeba 340 papírových, resp. pergamenových archů; na to muselo dát svou kůži 170 telat.

Velký finanční náklad

Tak byly Gutenbergovy finanční možnosti brzy vyčerpány. Dvakrát mu vypomohl obchodník Johannes Fust, vždy 800 guldeny (z deseti guldenů mohl člověk dobře žít po jeden rok). V roce 1452 byly ukončeny přípravné práce k tisku první Bible.

Mezitím pracovalo v Gutenbergově dílně šest sazečů. Sazba jedné stránky trvala přibližně den. Potom putovala do tiskařského lisu, ten za hodinu vyprodukoval asi 10 tisků, které se pak roztáhly, aby uschly.

První písmeno každé nové kapitoly ponechal Gutenberg v sazbě volné. To bylo později vyplněno ručně červeně od tzv. rubrikátora, který také červenými písmeny vymaloval bohatě zdobené nadpisy.

Jak velká musela být touha po Božím slovu, jestliže pro získání Bible byly vynaloženy takové sumy peněz a tolik práce!

Celkem uplynuly tři roky, než bylo vyhotoveno první vydání Bible. V krátké době bylo rozprodáno, a to za cenu nejméně 40, možná i 50 guldenů za 1 výtisk.

První náklad činil 180 výtisků, z nichž zůstalo zachováno asi 45 exemplářů, některé jen z části. Dnes mají cenu milionů eur.

Vzniká mnoho tiskáren

Nyní začalo období, kdy v Německu a v západní Evropě vznikaly všude tiskárny. Ve Štrasburku J. Mentelin publikoval první tištěnou Bibli v německém jazyku. Následovaly tisky v Augsburgu, Norimberku, Kolíně a Lübecku – do doby Martina Luthera celkem 18 tisků německé Bible.

Tisk Biblí byl prováděn i v Holandsku, Francii, Itálii, Španělsku. Následovala vydání česká, polská, ruská, ba i v etiopištině. První část Bible v angličtině byla vytištěna Tyndalem v letech 1525/1526. Český Nový zákon byl vytištěn brzy po r. 1476, žaltář 1487, celá Bible vyšla tiskem 1488 v Praze a 1489 v Kutné Hoře (tzv. Bible pražská a Bible kutnohorská).

Ještě v 15. století dobyla tištěná Bible svět. Až do začátku reformace bylo jen ve středoevropských zemích vytištěno a rozšířeno kolem 70000 Biblí. Kromě toho ještě asi 120000 žaltářů (překladů Žalmů) a jiných částí Starého zákona a přibližně 100000 Nových zákonů. Přitom asi jednotlivá vydání sotva překračovala 300 výtisků! V této době se jednalo o překlady do národních řečí z latiny. S výjimkou již nepoužívané staroslověnštiny nebyl zatím nikde vytvořen jednotný spisovný jazyk.

Bible

Útoky na Bibli

Biblické vykopávky byly často v médiích prezentovány jako senzace. Ale až příliš často přitom byly z faktů vytvářeny pohoršlivé příběhy, Bibli se přisuzovaly omyly a nesrovnalosti, z nichž některé byly dalšími objevy opět vyvráceny.

Hodilo se vše, co vzbuzovalo pozornost veřejnosti. Když někdo chtěl napsat pozitivní představení skutečností a podpořit biblickou zprávu, tu se nabízela takzvaná „vědecká obrana“, která připisuje zázraky v Bibli přírodním nebo historickým skutečnostem a příčinám. Ale tyto tzv. „obraný“ byly obvykle vymyšleny tak, že nadělaly více škody než užitku.

Pokusy učinit Bibli nevěrohodnou jsou téměř tak staré jako Bible sama.

Lidé se po staletí pokoušeli ji zničit nebo spálit.

Králové a císařové se o to snažili s fanatickou horlivostí. V roce 303 po Kr. vydal římský císař Dioklecián výnos, že

všichni křesťané i jejich svatá kniha mají být zničeni. Ale o 22 let později byla táž kniha – Bible – císařem Konstantinem vyhlášena za mající neomyl-

nou autoritu. Císař dal na svůj náklad vyhotovit 50 jejích nových kopií.

Bible byla už vícekrát pocho-
vávána, například francouz-
ským racionalistou Voltairem.

Slovo pravdy však nemůže
být vymazáno! Většina těch,
kteří na ni útočili, zemřela, kri-
tiky byly vyvráceny, ale Bible
stojí pevně jako skála.

Jestliže můžeme mluvit o
divu zachování Bible při pře-
dávání, pak tváří v tvář velkým
pronásledováním je její přežití
stejně tak velkým divem.

Bible

**je kniha, která je
nejvíce napadána, a
přece je nejvíce
šířena a je nejvíce
milovanou
knihou světa.**

A to přes všechno nepřátel-
ství a různé snahy o „vyhlazení“
v některých zemích až dodnes.

**Bůh říká:
„Nebe a země pominou,
ale má slova jistě
nepomnou.“**

(Lukáš 21,33)

Všechny výpady proti Bibli a opovrhlivé řeči proti ní jen potvrzují slova apoštola Pavla:

„Neboť přijde doba, kdy lidé nesou zdravé učení, nýbrž si podle vlastních žádostí budou shromažďovat učitele, aby jim říkali, co je jim příjemné; odvrátí sluch od pravdy a obrátí se k bájím.“

(2. Timoteovi 4,3.4)

Biblia

Bible

Библия

Bible

Deutsch

Portugues

English

Español

Translate

Italiano

Svensk

John Wyclif

Bible

Překlady

Bible a mateřská řeč lidí John Wyclif a anglická Bible

V Anglii – stejně jako i jinde v Evropě – byly Bible téměř výlučně v latinském jazyce. Vlastnit tuto knihu bylo totiž laikům zakázáno a čtení Svatého Písma v latině bylo dovoleno jen kněžím. Většina lidí však latině vůbec nerozuměla.

John Wyclif se narodil mezi roky 1324 a 1330 v hrabství Yorkshire v Anglii a absolvoval teologické studium na známé univerzitě v Oxfordu. Tento nadaný muž se stal profesorem teologie a pracoval jako farář. Jako věřící křesťan četl pravidelně Bibli a byl přesvědčen, že Bible je Boží slovo. Proto nelítostně odkrýval neřády mezi věřícími a v církvi. To odlišovalo Wiclifa od cestujících kazatelů oněch dnů, kteří často říkali to, co posluchači právě chtěli slyšet. Vždyť na nich byli finančně závislí. John Wyclif proto měl nejen přátele, ale také nepřátele.

V roce 1382 svolal nový arcibiskup z Canterbury, William Courtenay, koncil do jednoho dominikánského kláštera v Londýně. Po něm následně byl Wyclif vyhnán z univerzity a z Oxfordu.

Nově nabytý volný čas použil k překladu Bible. Pravděpodobně s ním začal už krátce před rokem 1380. Překladem chtěl věřící Wyclif dát lidem možnost, aby poznali obsah Bible. Protože dostatečně neovládal ani hebrejštinu ani řečtinu, použil za základ Vulgátu, velmi rozšířený latinský překlad ze 4. století. Už v roce 1384 on a jeho spolupracovníci práci dokončili a v angličtině vyšla kompletní Bible. Knihtisk ještě neexistoval. Tak se musel tento překlad opisovat ručně. Wyclif zemřel koncem roku 1384. Po více než 100 letech došlo k dalším překladům, vytištěným v Anglii i v cizině.

Hrad Wartburg

Nemusíme se ptát písmen latinské řeči, jak máme německy mluvit, jako to dělají oslové. Ale musíme se na to ptát matky v domě, děti na ulici, obyčejného člověka na trhu a dívat se jim na pusy, jak mluví, a podle toho tlumočit. Tak tomu budou rozumět a všimnou si, že s nimi mluvíme německy.

(M. Luther: Otevřený dopis o překládání)

Se schválením krále Jakuba I. vznikl v letech 1605 – 1611 překlad nazvaný „King James Bible“ nebo „Authorised Version“, který velmi ovlivnil anglický jazyk a stal se Biblií pro anglicky mluvící svět po dobu více než 300let.

Martin Luther a jeho Bible

Martin Luther

Martin Luther (1483-1546) byl po svém vystoupení na říšském sněmu ve Wormsu v roce 1521 při návratu do Wittenbergu „unesen“ na hrad Wartburg u Eisenachu.

Saský kurfiřt Friedrich III. Moudrý ho tak chtěl ochránit, neboť Luther byl kvůli zveřejnění svých 95 tezí v roce 1517 prohlášen za psance.

Na hradě Wartburgu se rozhodl přeložit Nový zákon z řeckého jazyka, v němž byl napsán, do němčiny. K dispozici měl výtisk vydaný Erasmem Rotterdamským. Práci dokončil za čtyři měsíce a po důkladné revizi byl Nový zákon nákladem 3000 kopií vytištěn v září roku 1522 a téhož roku v prosinci ještě jednou.

Poprvé tu byl Nový zákon ve skutečné němčině a kamkoli se dostal, putoval z ruky do ruky. Byl žádán a čten ve všech vrstvách národa.

Luther spolu s Melanchtonem a Aurogallem (rodákem z Chomutova) během 12 let přeložili z hebrejštiny Starý zákon. V roce 1534 vyšla „Lutherova Bible“, která se stala nástrojem nejen k vytvoření spisovné němčiny, ale zvláště po několik staletí nástrojem požehnání pro mnohé.

Čechy a Morava

Bible kralická

Velká Morava

Křesťanství přicházelo k našim předkům v 9. století jednak ze západu, z Východofrancké říše, jednak z východu, z Byzantské říše. V roce 863 na pozvání knížete Rastislava přišli do knížectví Velká Morava soluňští bratři Cyril a Metoděj. Na své poslání se připravili vytvořením slovanského písma – hlaholice a „spisovného“ bohoslužebného jazyka – staroslověnštiny. I když odpovídala slovanskému nářečí v okolí Soluně, rozuměli jí i v jiných zemích. Cyril přeložil z řečtiny Nový zákon a je pravděpodobné, že Metoděj se svými pomocníky později přeložili i Starý zákon. Po rozpadu Velké Moravy r. 906 pokračovala staroslověnská tradice v Čechách, ale stále více se prosazoval západní vliv latiny. Posledním místem, kde byla po svém zákazu pěstována, byl Sázavský klášter, který zanikl roku 1097.

Staročeské Bible

Nejstarší dochované české překlady z 11. a 12. století se týkaly jen částí Bible, nejprve ve tvaru glos – poznámek, vpisovaných mezi řádky latinské Bible. Souvislé texty vznikaly v 13. a 14. století překlady zejména evangelií a žalmů (žaltáře). Nejstarší překlad celé Bible z latinské Vulgáty je tzv. Bible leskovecko-drážďanská z doby okolo roku 1360. Následující úpravy (tzv. redakce) směřovaly ke zpřesnění překladu. Druhá a třetí následovaly do počátku husitství, kdy došlo k novému překladu Starého zákona a revizi překladu Nového zákona. Poslední, čtvrtá redakce, je z konce 15. století, která jako jeden z prvních národních překladů vychází i tiskem (Bible pražská, 1488). Velmi rozšířenou tištěnou Biblí 16. století byla tzv. Bible Melantrichova.

Jan Hus
(1370-1415)

Jan Blahoslav
(1523-1571)

Bible kralická

je první český překlad z původních jazyků. Vznikl v prostředí Jednoty bratrské v návaznosti na Blahoslavův překlad Nového zákona (1564,1568).

Poněvadž v té době byla Jednota bratrská zakázaná, byla vytištěna potají v Kralicích ve třech vydáních: v letech 1579 -1594 (Šestidílků), 1596 a 1613. Je prvním českým překladem, v němž je užito rozdělení textu na verše. V době protireformace vycházela jen v exilu. Byla používána více než 300 let a vážnosti požívala i na Slovensku.

Bible kralická se stala vzorem českého spisovného jazyka: její pravopis a jazyk se staly pravidlem ve spisovatelské praxi i v mluvnické teorii Čechům všech náboženských vyznání. Proto se o Kralickou bibli opíraly i pozdější biblické překlady. V letech 1677-1715 vznikl katolický překlad, tzv. Bible svatováclavská, jejíž 3. lidové vydání (na popud Marie Terezie) se nazývá Bible císařská (1778-1780).

Kšaft Jednoty bratrské -
(část o Bibli kralické):

„A poněvadž Pán náš Písma svatá zpytovati poručil (Jan 5,39), odkazují tobě za dědictví knihu boží, bibli svatou, kterouž synové moji z původních jazyků (kterýmiž je Bůh psáti byl poručil) do češtiny s pilností velikou (do patnácte let na té práci ztrávivše několik učených mužů) uvedli, a Pán Bůh tomu tak požehnal, že málo ještě jest národů, kteříž by tak pravdivě, vlastně, jasně svatě proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli. Přijmiž to tedy za svůj vlastní klénot, vlasti milá, a užívej toho k slávě boží a svému v dobrém vzdělání...“

Jan Amos Komenský
(1592 - 1670)

Poněvadž jazyk i pravopis se ustavičně vyvíjejí, vznikala prakticky ve všech zemích potřeba upravovat překlady a vyhotovovat nové za použití upřesněného podkladového textu. Zvláště cenné jsou překlady, vyhotovené těmi, jimž Bůh položil na srdce, aby s uctivostí a vírou co nejvěrněji přeložili jeho Slovo do svého národního jazyka. Takovým překladem byla ve své době Bible kralická.

Ukázka tisku 4. dílu „Šestidílků“

Bible

Biblické společnosti

Bible za příznivou cenu pro rozsáhlé šíření

Touha vložit lidem do ruky Boží slovo za nízkou cenu byla pohnutkou k založení biblických společností.

Myšlenkou bylo tisknout velká vydání Bible s co nejnižšími náklady. Peníze na to přicházely z darů a sbírek a pracovalo se bez zisku. Tak stál německý Nový zákon v 18. století 2 groše a celá Bible 9 grošů. A na začátku 20. století se v Německu

tiskl takzvaný 10fenikový Testament a 1marková Bible, což byla cena, která pro knihu v tomto rozsahu neměla obdobu.

Základní myšlenka biblických společností pochází ze začátku 16. století. Rytíř Anemont de Coct musel v době protireformace utéci z Francie do Basiuje a tam celý svůj majetek daroval k účelu vytištění laciných Biblí.

Ve stejnou dobu byla Bible přeložena do chorvatštiny a slovinštiny a pro území Balkánu ve Württembergu vytištěna Hansem Ungnadem (1493 – 1564), svobodným pánem ze Sonnecku. Tyto Bible musely být často dobrodružným způsobem pašovány do svých cílových území.

Celá Bible v kovových literách

Pozoruhodné je dílo Augusta Hermanna Franckeho, který ve svém sirotčinci v Halle nad Sálou zřídil tiskárnu.

Poprvé byla vyrobena úplná sazba pro celou Bibli.

To v praxi znamená, že byly připraveny kompletní tiskové desky pro následná vydání.

Tento postup vyžaduje velký počáteční kapitál. Ten dal k dispozici Franckeho přítel svobodný pán von Canstein. Tak vzniká v Halle roce 1710 „Von Cansteinův Biblický ústav“, který až do roku 1804 rozšířil asi tři miliony Biblí a Nových zákonů. V 19. století se práce Biblického ústavu velmi zmenšila, protože v důsledku politické situace v Německu chyběl misionářský impuls.

Intenzivní šíření Biblí doma i v zahraničí

Přesto bylo 19. století ve znamení rozšiřování Bible. Všude na světě vznikaly nové Biblické společnosti:

1804 v Basileji a Londýně,

1806 v Irsku,

1807 v Kanadě,

1808 ve Filadelfii,

1812 ve Skotsku,

1817 v Austrálii

1837 na Novém Zélandě,

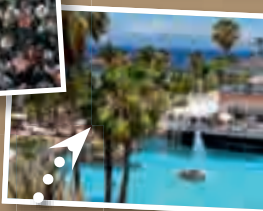
abychom jmenovali jen některé.

1804 byla v Londýně založena Britská a zahraniční biblická společnost.

O 100 let později existovalo na celém světě asi 9500 pomocných společností a spolků a během tohoto období bylo rozšířeno asi 200 milionů Biblí, Nových zákonů a částí Bible.

1804 byla v Londýně založena British and Foreign Bible Society

1900 existuje asi 9500 pomocných společností, rozšiřujících Bible

Boží slovo je šířeno po celém světě...

Württembergský Biblický ústav ve Stuttgartu byl založen roku 1812 za spolupůsobení tajemníka pro zahraniční věci Britské a zahraniční biblické společnosti, C. F. Steinkopfa. Stal se vedoucí institucí v německy mluvící oblasti.

Důležitou částí jeho současných aktivit (nyní pod jménem „Německá biblická společnost“) je vydávání vědeckých Biblí v originálních jazycích, hebrejštině a řečtině, jakož i učebnic pro studium originálního textu.

Překlady do mnoha jazyků

Ruku v ruce s šířením Bible je konána neúnavná práce na překladech Bible.

V Lutherově době existovalo okolo 15 překladů do různých jazyků.

V roce 1600 jich bylo 40.

V roce 1700 teprve 52.

Po 75 překladech v roce 1800

jich následovalo 567 v roce 1900.

V současné době je Bible nebo její část k dispozici ve více než 2500 řečech.

Nyní jste četli o zvláštním způsobu, jakým byla Bible zachována: že Bůh sám bdí nad svým Slovem.

On také vytvořil podmínky, aby mohlo být rozšiřováno tolik výtisků Bible.

On to také byl, kdo vzbudil horlivost pro opisování, tisk a rozšiřování Bible.

Bible

Naprosto aktuální

Etiopský ministr financí

V dáli bylo vidět slabé obrysy malé karavany, zahalené do oblaku prachu. Bylo to téměř to jediné, co v horkém, chvějícím se vzduchu bylo možné vidět na obzoru. Krajina byla pustá. A stávala se ještě bezútěšnější, čím více se člověk blížil k městu Gáze.

Teprve při pozornějším pohledu bylo možné rozeznat, že za blížící se karavanou se pohybovalo něco jiného. Malý bod se pomalu blížil a brzy se s karavanou slil v jeden celek. „Vstaň a jdi na jih k cestě, která sestupuje z Jeruzaléma do Gázy. Ta cesta je pustá.“ (Skutky 8,26)

Tato slova mluvil Bůh ke křesťanu Filipovi, a připravil tak ono rozhodující setkání v pustině, kde měla být jedna hledající lidská duše vedena k nalezení pokoje s Bohem.

Na jednom vozu seděl zjevně důležitý muž a četl. Četl právě z takového svitku knihy, jaké o staletí později budou nalezeny v onech

Poušť Negev

proslavených jeskyních Kumránu. Byl to přesně stejný text, který učenci v pozdějších dobách rozluštili jako část Izaiášova proroctví.

Ten vysoce postavený muž z Etiopie, ministr financí tamní královny, četl následující text:

„Byl veden jako ovce na porážku a jako je beránek němý před tím, kdo ho stříhá, tak neotevřel svá ústa. Ve svém ponížení byl zbaven práva. Kdo bude vyprávět o jeho pokolení? Vždyť jeho život je vzat ze země.“ (Skutky apoštolů 8,32-33)

Ministr byl zamyšlený. Zdálo se, že je zmaten. O kom se tu jen mluví? Ve finančních záležitostech, ano, tam se vyznal, ale tyto náboženské texty...

Náhle zaslechl vedle svého vozu tázající se hlas: „Rozumíš tomu, co čteš?“ Udiveně vzhlédl. – Tato Filipova otázka zasáhla jádro jeho problému.

Rozumíte tomu, co čtete, když k vám Bůh chce mluvit svým Slovem? Když si přečtete tuto brožurku, uvědomíte si možná, že ministrův problém je i vaším problémem – dodnes nevyřešeným. Přes všechnu vaši snahu porozumět Bibli, zůstává pro vás „zapečetěnou knihou“.

Odpověď Písma Svatého je: „Duševní /přirozený/ člověk však nepřijímá věci Ducha Božího.“ (1. Korintským 2,14) Takový člověk prostě není v stavu, aby rozuměl Bohu a hloubkám jeho Slova.

Proto člověk přes své nadání a schopnosti není od přirozenosti oprávněn Boží slovo posuzovat. Je to právě naopak: Boží slovo posuzuje nás (Hebrejům 4,12.13).

Jen ten, kdo ke svatému Božímu slovu přistupuje s tímto předpokladem a věří, že existuje živý Bůh, získá při čtení opravdové požehnání.

Ten Etiopan cestoval daleko do Jeruzaléma, aby se klaněl Bohu. Byla tu touha poznat Boha. Myslel to vážně. Proto ta dlouhá cesta podél Nilu a Středozemního moře až ke svatyni Židů do Jeruzaléma. Ale teprve při návratu, v klidu pouště, se ho Bůh svým Slovem skutečně dotkl.

Poznat Boha osobně

Filip vystoupil k němu do vozu a vysvětlil mu, když začal od přečteného místa Písma, evangelium o Ježíšovi, Beránku, který byl před nějakou dobou v Jeruzalémě veden na zabití.

Mluvil o tom, proč ten Beránek, který je a byl přece věčný Boží Syn, zůstal před svými žalobci němý a nepostavil se jim na odpor.

Mluvil o jeho utrpeních a bolestech a jak lidé toho asi třicetiletého Ježíše z Nazareta přibili na kříž.

Mluvil o důvodu a účelu Kristovy smrti; že Ježíš Kristus na sebe vzal trest k jeho pokoji, aby z něho, ztraceného hříšníka s jeho bezcenným a

bezobsažným životem, učinil šťastného, vykoupeného člověka, jehož život má význam pro čas i pro věčnost.

Filip mluvil o pokání a obrácení, ale také o nekonečné Boží lásce – až ministr nakonec před Bohem odkryl svůj život, prosil o odpuštění svých vin a s vírou přijal Ježíše Krista jako svého nového Pána, Vůdce a Vykupitele. Následně byl pokřtěn.

Ve své další cestě domů pokračoval jako nový člověk, šťastný a vděčný za to, co pro něho Ježíš Kristus vykonal. To vše se stalo na onom malém voze, který projížděl pustou krajinou.

Kde Bůh zastihne Vás?

Bůh mluví také k Vám! Kdy Vás najde připraveného? Zastavte se a tiše naslouchejte Bohu lásky.

Necháte Ho, aby Vám těžkostmi ve vašem životě ukázal na cestu k věčnému životu?

Anebo budete stále říkat „ne“, až také jeho hlas umlkne?

Osobně

Kéž Bůh vede Vaši duši, aby se před Ním ztišila, abyste se na sebe podívali ve světle jeho Slova. Chce Vám ukázat, že Ježíšova smrt byla nutná i pro Vás, abyste byli zachováni od věčného trestu vzdálení od Boha, a místo toho Vám chce dát věčný život ve své přítomnosti.

Naším přáním bylo, abychom vám touto brožurkou ukázali, že Bible je BOŽÍ SLOVO. Podařilo se nám to?

Můžete si v každém případě být zcela jisti, že Boží slovo je jediným bezpečným základem pro nynější i budoucí život.

Prosíme Vás srdečně, obraťte se osobně na tohoto Spasitele-Boha Bible:

BŮH
na Vás čeká

Zaměstnávání se jeho Slovem a jeho myšlenkami bude potom Vaší každodenní radostí.

A.R./ S.D. a jiní

**„Pane, ke komu půjdeme?
Máš slova věčného života.“**

Bible – Jan 6,68

**„Nebe a země pominou,
ale má slova jistě nepomnou.“**

Bible – Matouš 24,35

**„Blahoslavený, kdo předčítá,
i ti, kdo slyší slova tohoto
proroctví a zachovávají, co je
v něm napsáno, neboť ten čas je
blízko.“**

Bible – Zjevení 1,3

**Jste srdečně zváni
do Muzea Bible ve Wuppertalu!**

Prožijte fascinující příběh způsobu psaní za starých časů a historii Bible! Blíže se seznamte se starými objevy (od destiček s klínovým písmem k nejstarším rukopisům Bible). Sami se podívejte, jak byla Bible předávána od starověku až do dnešní doby! Informujte se o mimobiblických nápisech, které potvrzují biblické texty. Budete moci obdivovat středověké poklady ve spojení s šířením Bible. Ponořte se do rozmanité historie „Knihy knih“. A nechte na sebe působit celosvětové rozšíření Božího slova pomocí jedné z největších sbírek cizojazyčných Biblí.

Těšíme se na vaši návštěvu!

KONTAKT:

Bibelmuseum Wuppertal
(Muzeum dějin Bible e. V.)
Bendahler Straße 58-60 (Ecke Wolkenburg)
42285 Wuppertal (Germany)

www.bibelmuseum.de

E-Mail: info@bibelmuseum.de

OTEVŘENO:

Pátky 14-18, v ostatní dny po domluvě

ZAVŘENO:

O svátcích a volných dnech a
ve dnech po nich následujících

SKUPINY provázené výkladem:

předem ohlásit na tel.: +49 202 / 317 727 37

**V České republice je možné spatřit
staré i nové výtisky Bible např.:**

- v Památníku Bible kralické v Kralicích nad Oslavou,
- v Malém muzeu Bible ve Starém Pelhřimově.

GBV Dillenburg GmbH

Eiershäuser Straße 54

35713 Eschenburg

Germany

www.gbv-dillenburg.de

www.gbv-online.org

GBV 1553550 The World's No. 1 Bestseller

Czech